

• • • **ARCHAEOLOGIA MOSELLANA.** *Archäologie in Saarland, in Lothringen und Luxemburg/Archéologie en Sarre, Lorraine et Luxembourg*, Bd. 1, Hrsg. Staatl. Konservatoramt d. Saarlandes, Direction des Antiquités Préhistoriques et Historiques de Lorraine, Musée National d'Histoire et d'Art, Luxembourg, Saarbrücken, 1989, 258 p.

În zona de graniță dintre Luxemburg, Franța și Germania, adesea disputată sângeros de-a lungul secolelor – și unde viețuiesc de multă vreme francofoni alături de germanofoni –, s-a inițiat și dezvoltat, mai cu seamă în ultimul deceniu, o intensă activitate științifică multidisciplinară. Susținută de realitățile existente – de mult timp cetățenii celor trei state pot trece hotarele în mod liber –, dar și de eforturile continue și conjugate ale Uniunii Europene și Consiliului Europei, regiunea respectivă are toate șansele să devină un model de conviețuire transfrontalieră și pentru alte puncte „fierbinți” ale bătrânului continent. Pe drumul spre realizarea acestui deziderat, iată că și disciplina noastră își găsește locul, căpătând un rol mai constructiv în plan politic – implicarea sa în susținerea unor revendicări teritoriale sau de purificare etnică și rasială fiind notorie –, de această dată expedițiile arheologice comune asigurând o deplină „transparență” și un fundament cert pentru interpretări oneste. Nu vom mai insista asupra acestei inițiative, pentru care nu găsim destule cuvinte elogioase, și ne vom mărgini să ne exprimăm nădejdea că, în curând, vom ajunge să cooperăm și în alte colțuri ale Europei, unde asemenea întreprinderi nu sunt numai posibile, ci și dorite. De aceea, revista pe care o semnalăm în rândurile de față, și care este rodul colaborării dintre cele trei instituții editoare, nu înseamnă doar apariția unei noi publicații științifice, *Archaeologia Mosellana* având o semnificație înfinit mai mare, întrucât ea reprezintă SPERANȚA.

Înainte de a trece în revistă principalele contribuții din volum, vom aminti că ideile înfățișate succint mai sus se regăsesc mai amplu și mai convingător expuse de-a lungul celor trei „saluturi” ale exponenților oficiali: prof. dr. D. Breitenbach, ministru al Cultelor, Culturii și Științei din Landul Saar, C. Vallet, director adjunct pentru arheologie din Lorena și R. Krieps, ministrul Afacerilor Culturale din Luxemburg. Redacția a fost asigurată de către Wolfgang Meyn și Andrei Miron. Eforturile par să fi fost serioase, atât în plan științific, cât și în cel financiar, judecând după rezultat, înfățișarea elegantă a tomului și consistența contribuțiilor garantând de la început o „cotă” ridicată noii venite în ansamblul european al revistelor de arheologie.

Vom prezenta succint conținutul celor nouă studii cuprinse în acest prim număr din *Archaeologia Mosellana*, oprindu-ne ceva mai mult doar asupra aceluia unde ne permite competența. Raymond Waringe (Muzeul Luxemburg), pornind de la cercetările arheologice de la Burglinster, Wintringen și Karelslé (*Keramikfunde der Rössener Kultur aus Luxemburg*), reușește să identifice limita vestică a culturii Rössen în zona terenurilor nisipoase, pe când înjururile joase, mlăștinoase, erau ocupate de purtătorii *Bandkeramik*-ului (*Rubané*).

Cunoscut preistorician, profesorul Alfred Haffner (Universitatea din Kiel) reexaminează carul descoperit mai de mult în marele tumul de la Theley (Saar), ținând seama că, între timp, materialele au fost restaurate din nou și supuse unor analize mai

profunde, datorită metodelor și mijloacelor moderne de cercetare. Este vorba de un car cu două roți din La Tène A, care făcea parte din grupul mormintelor cu care de pe Rinul Mijlociu. Au fost recunoscute lemnul din care era fabricat vehiculul (stejar) și funcționalitățile câtorva din elementele metalice: cuic de siguranță pentru penele de la roți, confecționate din bronz cu capetele de bronz decorate cu coral; inele de bronz utilizate pentru lada carului. S-au observat urme de uzură și reparații, ceea ce atestă o îndelungată folosire. Se poate deduce că asemenea mijloace de locomoție nu aveau numai o destinație funerară, cea de întărire a prestigiului chiar în timpul vieții defunctului fiindu-i, probabil, cea principală. Studiul subliniază și faptul că unele piese de metal sau lemn au fost lucrate cu roata (strung?). În ansamblu, se poate conchide, că astfel de care sunt rezultatul îndemnării deosebite la care ajunseseră unii meseriași foarte specializați.

Un minuțios studiu despre obiectele de toaletă cu balamale (*Toilettebestecke mit Scharnierkonstruktion*) datorăm în acest volum dr. Andrei Miron (Staatliches Konservatoramt Saarbrücken), care ajunge la concluzii interesante urmărind descoperirile de acest fel (52) din Europa. Cea mai mare parte dintre ele sunt de bronz (39), dar există și câteva exemplare de fier sau argint, ca și, altele, aurite. Autorul demonstrează că, inițial, trusele de toaletă au fost produse în aria culturii Golasecca (III A), în secolul V î. de H. (tipurile A-B). Însă ele au o durată mare, la mijlocul epocii augustane (tipul E) mai fiind produse chiar în nordul Galiei (Titelberg – Luxemburg?). Li se atribuie un rol mai degrabă de podoabă decât utilitar.

O temă mereu actuală în regiunea respectivă – cea a metalurgiei fierului – este abordată de către Claude Forrières (Muzeul Fierului din Jarville la Malgrange), Jean-Paul Petit (Metz) și Jean Schaub (Saareguemines), care examinează cu mijloace specifice rezultatele cercetărilor din așezarea galoromană de la Bliesbruck (*Une metallurgie artisanale du fer dans le vicus gallo-romain de Bliesbruck (Moselle)*). În acest loc, situat pe valea râului Blies, potrivit unui proiect franco-german, se intenționează crearea parcului arheologic Bliesbruck-Reinheim. De altfel, descoperirile de aici sunt numeroase și de prim interes: vicus de câteva zeci de hectare, cu un cartier artizanal și comercial, o zonă cu mai multe sute de gropi și puțuri rituale, un ansamblu termal, un mormânt princiar celtic etc. Pe toată suprafața stațiunii s-a găsit o mare cantitate de zgură și resturi metalice. Preponderentă este o zgură neagră, densă, foarte bogată în fier (chiar sub formă de lentile); alt tip de zgură era de culoare gri-verde, ușoară și săracă în fier. Analizele chimice (spectrometrice de emisie și absorbție, ca și fluorescente X) și fotografierea cu microscopul electronic cu balcaj au arătat că zgura mai ușoară reprezintă ultimul rest al operațiunii de reducere. Cele cinci ateliere de metalurgie, identificate în cartierul artizanal, erau dotate cu furnale, unde se efectuau astfel de reduceri, precum și câteva forjerii. Diversele obiecte de fier descoperite cuprind și

unelte specifice unor operații de genul celor amintite. Se apreciază că producția anuală a unui atelier de la Bliesbruck atinge aproximativ 100 kg de fier. Minerul provenea din zona înconjurătoare (Rémelfing ?) sau se recicla obiectele uzate. Problema pe care și-o pun autorii este cea a rentabilității unui asemenea centru metalurgic, întrucât se știa că existau alte zone puternice, cu o mare productivitate și, mai mult, *vicus*-ul respectiv se afla pe una din axele rutiere importante, care ar fi ușurat o aprovizionare adecvată. Singura explicație găsită până acum este că, o asemenea producție avea un preț de cost mai scăzut.

De mare întindere și complexitate este studiul profesoarei Frauke Stein (Universitatea din Saarbrücken), care se ocupă de continuitatea dintre perioada romană târzie și Evul Mediu, fundamentată deosebi prin descoperirile din regiunea Saar-Mosel (*Die Bevölkerung des Saar-Mosel-Raumes am Übergang von der Antike zum Mittelalter. Überlegungen zum Kontinuitätsproblem aus archäologischer Sicht*). Preocupată de mult timp de problematica în discuție, reputata specialistă întreprinde și de această dată o analiză aproape exhaustivă a descoperirilor arheologice și numismatice din aria menționată, ceea ce a asigurat o bază solidă concluziilor la care a ajuns. Cu toată însemnătatea acestora, redarea lor integrală, din păcate nu este posibilă în rândurile de față, așa că ne vom opri doar asupra acelor care sunt în general valabile ori susceptibile de îmbunătățiri și completări. Astfel, după perioada tulbură din a doua jumătate a secolului III, revenirea la o oarecare prosperitate în secolul următor este apreciată de autoare, în principal, ca o consecință a stabilirii la Trier a unciei din reședințele imperiale. Însă, de fapt, acest fenomen poate fi surprins pe o arie extinsă, explicațiile fiind mult mai profunde și complexe decât ne apar încă. Dificultățile rezultă atât din insuficiența cercetărilor de teren, cât și din imprecizia cronologică care afectează încă descoperirile corespunzătoare secolelor IV și V. Drept urmare, secolul V se înfățișează slab reprezentat, ceea ce nu corespunde celorlalte date cunoscute. De aceea, după cum subliniază doamna profesoară Stein, în scopul evaluării cantitative a populației din secolul IV, comparativ cu neprielnica perioadă anterioară, este necesară datarea exactă a așezărilor; de asemenea, deși în secolele IV și V se constată prezența pregnantă a elementului etnic romanic, pentru o mai bună clarificare a situației trebuie continuată cercetarea structurilor sociale și identificarea *laeti*-lor, ca și a noii populații germanice pătrunse în provincie. Totodată, se consideră că, observația privitoare la sfârșitul locuirilor izolate (*villae*) și începutul așezărilor grupate, poate fi întărită și elucidată numai prin noi precizări cronologice referitoare la antichitățile din secolul V. Din acest punct de vedere autoarea își exprimă speranța că, mai cu seamă numismatica va putea oferi răspunsuri adecvate la chestiunile ridicate mai sus. De fapt, chiar în acest studiu sunt publicate două hărți cu tezaurile din secolele III și IV, ca și situații statistice sau grafice despre materialul numismatic din așezările zonei cercetate. Dacă documentarea din așezări ne apare destul de clară (număr de exemplare, metal etc.), nu același lucru se poate spune despre tezaur, ale căror structuri, dimensiuni sau nominaluri nu mai sunt înregistrate. În consecință, cartografierea depozitelor monetare fără datele pomenite diminuează valoarea științifică a concluziilor. Și problemele ridicate de examinarea economică monetară din această vreme nu sunt încă pe deplin lămurite, ceea ce face – dacă ținem seama și de cele menționate mai înainte –, ca exercițiul numismatic să mai stea încă sub semnul incertitudinii.

Mult mai bine cunoscută este perioada următoare (merovingiană) tocmai datorită unor informații mai bogate și mai exacte.

Este sesizată continuitatea riturilor funerare romanice, care, acum, sub semnul creștinismului, se vor armoniza cu cele ale noilor veniți (secolul VII), elementele france de păgânism fiind treptat abandonate. Și de această dată este evident, că golurile existente încă în cunoașterea respectivei secvențe cronologice vor fi înlăturate doar prin lămurirea problemelor perioadei anterioare. Mai sunt multe de făcut pentru a înțelege geneza frontierei lingvistice și, pe bună dreptate, doamna Stein socotește că cercetările lingvistice (inclusiv de toponimie), de geografie umană, istorice, ale habitatului etc., cu alte cuvinte pluridisciplinare, au rolul, alături de cele arheologice, să contribuie într-o măsură sporită la progresul cercetării în această direcție.

Un alt studiu (*Zur Frühgeschichte von Diekirch*), care continuă și confirmă oarecum pe cel prezentat mai înainte, se datorează specialiștilor luxemburghezi Jeannot Metzler (Muzele de Stat) și Johny Zimmer (Serviciul Siturilor și Monumentelor Naționale). Hinterlandul Trier-ului este renumit de mult timp pentru numărul *villae*-lor romane și luxul etalat de acestea. Cei doi autori s-au concentrat asupra complexului de la Diekirch (Luxemburg), situat pe valea râului Sauer/Sûre. Aici au fost investigate resturile unei *villa* cu mai multe clădiri, în care s-au găsit extrem de puține obiecte (o evacuare organizată ? eliminarea inventarului înaintea unei reconstrucții ?), dar unde s-au păstrat resturi din cinci splendide mozaicuri. Lipsa inventarului nu a permis stabilirea datei de început a construcțiilor romane și doar mozaicurile, atribuite secolului II, ar putea constitui un indiciu în acest sens. În orice caz, pentru perioada romană s-a constatat existența a două faze constructive. Sfârșitul locuirii a putut avea loc în a doua jumătate a secolului III, când tot complexul a fost distrus în mare parte. Oricum, refacerea și refolosirea unor clădiri, măcar parțială, a avut loc ceva mai târziu. Una din construcțiile romane, cu o destinație neprecizată, din care i s-au păstrat zidurile până la 7 m înălțime, ca și resturi de hypocaust, a fost reutilizată în epoca merovingiană ca biserică. Edificiul creștin cunoaște cinci faze de construcție, primele două fiind mai interesante din punctul nostru de vedere. Biserica, având ca patron pe S. Laurentius, a îndeplinit în secolul VII un rol însemnat în Ardeni, în cadrul misiunii conduse de episcopul de Trier. Ceea ce ni se pare relevant este faptul că asemenea situații se întâlnesc adesea în arealul respectiv, unde construcțiile din numeroase *villae* au fost refăcute, modificate corespunzător și transformate în lăcașuri creștine de cult.

Din domeniul cercetărilor interdisciplinare fac parte și două lucrări ale specialiștilor de la muzeul din Trier: *Dendrochronologische Untersuchungen an Hölzern lothringischer Bootsfunde* (Mechthild Neyses) și *Eine dendroarchäologische Regionaldiagnose: Lothringische Eichen für den Pappsthrone* (regretatul Ernst Hollstein). În primul articol sunt prezentate analizele dendrologice asupra unei piroge de la Pont-à-Mousson, două bărci de la Pagny-sur-Moselle, o șalupă cu fund plat de la Ars-sur-Moselle și o ambarcațiune de la Champey-sur-Moselle. Dacă prima descoperire nu a putut fi încadrată temporal, celelalte au fost în măsură să furnizeze următoarele date, în ordine: 1230 și 1281, 1548 și 856. Analizele respective au avut însă și menirea să completeze și să întărească curbele-etalon stabilite pentru zona Saar-Lorena-Luxemburg. Remarcabilă este și investigația datorată lui E. Hollstein, care reușește să constate proveniența loreneză a stejarului din care s-au confecționat pe la 860 dipticul catedralei Sf. Petru din Roma.

Volumul se încheie cu articolul lui Lukas Clemens (Trier) și al lui Jean-Paul Petit (Metz), intitulat *Recentes Découvertes Médiévales près de Saareguemlès (Moselle). Contribution à*

l'étude de la céramique commune grise de la fin du Moyen-Âge. Într-o primă parte se prezintă atelierul de olărie dezvelit la Rémelfing, unde a fost găsită o cantitate impresionantă de ceramică lucrată la roată dintr-o pastă gri, cu degresanți de mărime mijlocie, foarte dură și arsă puternic într-o atmosferă reducătoare. Tipologia înfățișată și terminologia folosită sunt binevenite și pentru ceramologii medievali din România. Olărie de același tip s-a descoperit și la Bliesbruck, pe locul aceleiași așezări galoromane, amintite mai sus; monedele apărute aici se înșiră de-a lungul secolului XV și până la începutul celui următor. Având aceste elemente de încadrare culturală și cronologică, autorii atribuie cele două complexe „ceramicii gri canelate” (*céramique gris cannelée/graue geriefte Ware*), care s-a dezvoltat încă de la începutul secolului XII în Alsacia, Saar, Mosela și Germania de sud-vest (*jüngere Drehscheibenware*). În vremea când se datează Rémelfing și Bliesbruck se pare că aria de difuziune a acestei

ceramici se restrânge (nu se mai constată pe Mosela). Ne gândim că, deși apariția ei în centrele urbane din Transilvania și Moldova este plasată cronologic mai devreme de secolul al XV-lea, nu este de înlăturat cu totul ideea că ea a însoțit, iarăși, poate, un nou contingent de coloniști occidentali sosiți în această zonă. Din păcate harta care însoțește această însemnată contribuție se reduce la teritoriul germanic, în care Ulm, Bopfingen, Nürnberg și Bamberg par a fi cele mai răsăritene puncte unde apare o astfel de olărie. Din acest punct de vedere, pentru cercetare se deschide un nou orizont, în care Polonia, Cehia, Slovacia, Ungaria și Țările Române (posibil și alte regiuni) au dat la iveală numeroase alte descoperiri de acest fel, ceea ce extinde substanțial granița „ceramicii gri canelate”, cu toate implicațiile care decurg din această stare de lucruri.

VIRGIL MIHAILESCU-BÎRLIBA